

A GYIMESI HARSOGTATÁS SZÖVEGELEMZÉSE

Szerte Európában általánosan ismert és elterjedt volt az a hagyomány, hogy a fiatalok csoportjai a téli napforduló táján (karácsonykor vagy újévkor) felkeresték a gazdákat és a következő évre jó egészséget, boldogságot, bőséget, termékenységet kívántak nekik. A magyar regölés ennek az európai, télközépi köszöntőszokásnak sajátos változata, mely nyelvterületünk két szélén, a Dunántúlon és Erdélyben (Homoród vidékén) fordul elő. Hasonló jellegű rítus a hejgetés is, mely a moldvai csángómagyarok folklórában maradt fenn.¹

Gyimesközéplokon, Barackos patakában élő csángóknál az 1980-as években olyan népszokásra bukkantunk, mely a Dunántúlon és a Homoród mentén fennmaradt regöléssel, valamint a moldvai hejgetéssel rokonítható. Gyimesekben a szokást harsogtatásnak nevezik és 12–18 éves fiúk vesznek részt benne.²

A barackosi harsogtatást 1986. december 31-én sikerült a helyszínen is megfigyelnem. A szokásban résztvevő fiúk Gábor Domokos házánál gyülekeztek. Mindegyik legény ünneplő ruhába öltözött. Már hetekkel azelőtt elosztották a szerepeket. Gábor Domokos vállalta el a versmondó szerepkörét. Kezébe egy nagy csengettyűt vett. Két barátja ostort hozott, s a negyedik pedig az úgynevezett bőgőt ragadta meg. Ezt egy fadézsából készítették, melynek száját feszesen lekötötték vékony báránybőrrel. Annak közepén át a fadézs fenekéből egy vékonyabb köteg lószórt vezettek ki, melyet a faedény aljához rögzítettek. A fiúk fekete báránybőr kucsmát viseltek, kettőn pedig kifordított bundás kabátot figyeltem meg. Mindnyájan álarc nélkül indultak útnak Szilveszter estéjén, rögtön sötétedés után. Éjfélre rendre meglátogatták a szomszédokat, rokonokat és elsősorban a leányos házakat. A portákat csendben közelítették meg, s amikor a ház elé értek, a versmondó bekopogott az ajtón:

– Jó estét, jó estét, kedves gazduram! Béeresztenek-e?

Ha a házigazda erre igennel válaszolt, akkor a csoport vezetője az ajtó előtt elkezdte a köszöntővers szövegét. Mikor a refrént kiáltotta, akkor megrázta a csengettyűjét, s a többiek ostorokkal nagyokat pattantottak. A negyedik legény megnedvesítette kezét s ritmikusan huzigálni kezdte a lába között megszorított bőgőből kilátszó lószórt. Az erre dörmögő hangot adott, s úgy kísértc a többieket. Ez a zajkeltés minden versszak végén megismétlődött.

1.

Ha béeresztenek, bécsiszegünk, bécsoszogunk,
Nyírfakéreg a bocskorunk,
Hajdinaszál a nadrágunk,
Mi Szent István szolgálai vagyunk,

¹ Barna 1992. 134-147.

² 1992-es gyűjtései alapján Karácsony Molnár Erika is közölt egy leírást a harsogtatásról. (Tátrai-Karácsony-Molnár 1997. 255-256.)

Kinek füle s a lába lefagyott.

Messzi fődről jöttünk,

Nagyon megéheztünk.

Hajrá, gyerekek!

2.

Azt mindenki tudja,

Hogy eljött a szép Szilveszter este.

Ez olyan mint piros kendőn a petty,

S az öröm rajta fekete.

Hajrá, gyerekek!

3.

Mi nem innét vagyunk,

Hanem onnét vagyunk,

Hol a málé akkora szemű mint egy dió.

Száz legény őrzi bottal,

Hogy a hangya el ne hordja,

Hajrá, gyerekek!

4.

Adjon az Úristen ennek a gazdának

Száz terű szénát, száz terű szalmát,

A gazdasszonynak tejet, vaját eleget,

Hogy süthessen kürtöt és kalácsot eleget.

Hajrá, gyerekek!

5.

Adjon az Úristen ennek a gazdának

Egy hold földet, de jó földet,

Hogy teremjen meg rajta száz kereszt gabona,

S vigye el a malomba.

Mikor a molnárné meglátja,

Kontyát a földhöz vágja.

Hajrá, gyerekek!

6.

Adjon az Úristen ennek a gazdának

Két nagy szarvú ökröt,

Arany a lábik, ezüst a farkik,

Színarany a szarvik.

Egy rozsdás külü szől rajtik,

Ráadásul csengő-pengő szekeret,

Egy hosszú aranyostort és nyelet.

Hajrá, gyerekek!

7.
Adjon az Úristen ennek a gazdának
Egy nagy sertést,
Melynek füle telefont kaláccsal,
A farka telefont pereccel,
Annak fele legyen a miénk,
Ha nem is fele, de egy kicsi belőle.
Hajrá, gyerekek!

8.
Mi nem innét vagyunk,
Hanem onnét vagyunk,
Ahol a tetűt s a bolhát rézpatkóba verik,
Hogy a fejbe s a súlyba ne sikodjék.
Hajrá, gyerekek!

9.
Mondanék még valamit, még mondanék,
De félek, hogy a magik házánál nagyon megesteledtünk.
Mi nem innen vagyunk,
Hanem onnan vagyunk,
Hogy még két hegyen kellene átalmenjünk,
Félünk, hogy lefagy a fülünk és a lábunk,
Mégfagyott egy cipóért és egy karikóért az orrunk,
Ezzel boldog új évet kívánunk.
Hajrá, gyerekek!

10.
Ebben az új évben minden jót kívánok,
Ahová csak léptek, nyíljanak virágok.
Még a hó felett is virág nyiladozzon,
S dalos madár zengjen minden rózsadombon.
Minden szép, minden jó, minden legyen bőven,
Szálljon áldás rátok ez új esztendőben.
Hajrá, gyerekek!

11.
Naskalaton nőtt egy bogáncskóró,
Azt hallottam Ambrus Péterből sem lesz szolgabíró,
Csak egy nagy pipaszűrő,
Feleségéből egy nagy szénaszóró.
Hajrá, gyerekek!

12.
Hallom a gazdasszony sűrű mosolygását,
Zörgeti-pörgeti az aranyláda kulcsát.
Ha talán pénzt akar adni,

Meg fogjuk köszönni,
De ha bár száz lejt nem fog adni,
El sem fogjuk venni.
Hajrá, gyerekek!
13.

Mi most már elmegyünk,
Más szállást keresünk,
De azért kívánunk szívünkéből
Egészséget, békességet,
Boldog újesztendőt.
Hajrá, gyerekek!

Egy másik Gyimesbükkön gyűjtött szövegváltozat tulajdonképpen a moldvai csángóknál élő hejgetés történetet meséli el, melynek központi részét a búza élettörténete alkotja a gabonaszemek elvetésétől egészen a szilveszteri kalács megsütéséig és a köszöntők megajándékozásáig:

Szent Szilveszter felkelt, kiment a mezőre,
Megnézte, a búza megérett-e?
A búza meg volt érve,
Férgek húzták, madarak szórták,
Hajrá, gyerekek!

Kiment tizenkét szekérvél,
Learatta, felrakta,
Elvitte a malomba.
Mikor a molnár meglátta,
Fekete kalapját a földhöz vágta,
S kifutott a fekete erdő alá,
Onnét nézte a tizenkét szekér búzát,
Hajrá, gyerekek!

Bejött, megőrölte a búzát,
Szent Szilveszter hazavitte,
Nagymama sütött sok-sok karikót,
Kitette az ablakba,
Hogy minél hamarabb tudjuk enni,
Hajrá, gyerekek!

Adjon az Isten ennek a gazdának
Két szép ökröt, egy kis bérest,
Csengős-pengős szekeret,
Arany ostor nyelet,
Hajrá, gyerekek!

---

1 Tátrai - Molnár 1997. 255.

Miután a versmondó befejezte szövegét, s egyet jót harsogtattak, a háziak behívják a fiúkat. A lakásban együtt éneklük a következő dalt:

Jó estét, jó estét, kedves házigazdánk,
Az elmúló évből egy pár óra van már.

Jobban kérjük Istent, hogy a jövő évben
Áldja meg munkánkat áldott kezeivel!

Áldja meg az Isten a házigazdáját,
A házigazdáját, s egész családját!

Adjon az Úristen boldog újesztendőt,
S még boldogabb legyen, amilyen most eltőt!

Mi nem azért jöttünk, hogy cirkuszt vezessünk,
hanem azért jöttünk, hogy istent dicsérjük.

Mi innen elmegyünk, oda, honnan jöttünk,
S még újra azt mondjuk, boldog újesztendőt!¹

Az ének után a háziak hellyel kínálják meg a köszöntőket, majd a gazdasszony tésztával, pálinkával vendégeli meg őket. A csoport tagjai egy családnál sem ülnek sokáig, mivel csak éjfélig, esetleg azután egy óráig járhatnak harsogtatni.

A barackosi fiatalok kéziratos füzetekből másolják le a harsogtatás szövegét, amit a kisebbek a nagyobb legényektől kérnek el.

A harsogtatás szövege bekérező motívummal indul. Utána következik a harsogtatók ruházatának leírása és megnevezése. Megjelölik a szokás időpontját, Szilveszter estéjét. Majd költői túlzásokkal kívánnak a felköszöntött háziaknak dió nagyságú málészemeket, rengeteg szalmát, tejet, vaját, kürtőskalácsot, nagy darab szántóterületet, gazdag gabonatermést, aranyló ökröket, csodás szekeret, sertést stb. Majd utalnak arra a területre, ahonnan érkeztek, s boldog újesztendőt kívánnak, s „összeéneklük” a házi leányt kedvesével. A 10. versszakban húsvéti locsoló- és emlékversek fordulataival kívánnak áldást a meglátogatott házigazdának. Majd felhívják a család figyelmét a vendégek ellátására és megajándékozására.

A házról házra járó harsogtatás célja ma elsősorban az adománykérés. A bemutatott szövegek jókívánságai a modern embernek legtöbbször csak üres szókapcsolatok, de a régiségben s hagyományőrző vidékeinken varázserejű értéket hordozhattak. Kivételes időpontban, a téli napforduló táján, egy új naptári év kezdetén mondták el őket, s mélyen hittek az ilyenkor kimondott szövegek erejében. A gyimesi harsogtatás szövege funkciójában közel áll nyelvterületünk különböző pontjain fennmaradt hasonló célzatú verses, énekes alkotásokhoz. Jó egészséget, boldogságot, bőséget,

---

¹ Tátrai - Karácsony 1997. 256.

termékenységet, szerencsét biztosítottak azoknak a gazdáknak, akiket felkerestek és felkőszöntöttek.

A bemutatott változatot átnézve rögtön felfigyelhetünk olyan motívumokra, amelyek csak a folklórterületünk legnyugatibb dunántúli pontjain maradtak fenn. A gyimesi harsogtatás szövegében leírt csiszegő-csoszogó, nyírfakéreg bocskorú, hajdinaszál nadrágú regösök megszólalásig hasonlítanak a zalai regösökhöz:

Ha beeresztenek,
becsiszegünk, becsoszogunk,
nyírfakéreg bocskorunk,
hajdinaszál nadrágunk.¹

A barackosiak is Szent István szolgáinak nevezik magukat, hasonlóan a dunántúli regösénekekhez:

Nem vagyunk mi rablók,
Szent István szolgái,
most jöttünk hideg kútról,
hideg mezejéről.
Elfagyott kinek keze,
kinek lába,
kinek füle, farka.²

A gyimesi versben előforduló dió nagyságú málészem sem társtalan motívum, mert szorosan kapcsolódik azokhoz a lehetetlenségi formulákhoz, melyek egykor varázsszövegekben (pl. ráolvasásban, imában), később népmesékben fordulnak elő. Rávilágítanak a nép költői képzeletvilágának gazdagságára, s ugyanakkor a népi gondolkodás menetére is utalnak, melynek természetes velejárója a mindennapok (valóság) és a költészet (fiktív) síkjainak váltása.³

A barackosi szövegben előforduló utalás a nagy mennyiségű takarmányra, szénára meg szalmára (mely biztosítéka a bőséges tejnek, vajnak, kalácsnak) részleteiben megtalálható a zalai regösénekekben is:

tejet, vaját eleget,
hadd süssenek rétest
szegény regölöknek!⁴

Nem társtalan a jó termő földekre, gabonára történő hivatkozás sem:

Adjon az Uristen,
ennek a gazdának
egy hold földön

1 MNT II. 908. 825.sz. Galambók (Zala)

Ennek a szövegegységnek egy másik gyimesbükki változatát Karácsony Molnár Erika gyűjtötte:

Beeresztenek, becsiszegünk, becsoszogunk,
nyírfakéreg bocskorunk,
hajdinaszár az ostorunk.

Hajrá, gyerekek! (Tátrai - Karácsony 1997. 255.)

2 MNT II. 896. 817.sz. Galambók (Zala)

3 Katona 1978. 186–196.

4 MNT II. 852-853. 791. sz. Kiskomárom (Zala)

száz kereszt árpát,
egy hold földön
száz kereszt búzát,
ennek ezer mennyi száma.¹

Adjon az Uristen ennek a gazdának,
egy hód földet, száz kepe rozsot,
ezer mennyi köblét...²

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
Egy hold földön
Száz kereszt rozsot,
egy hold földön
Száz kereszt búzát,
Egy hold földön
Száz kereszt árpát...³

Az ötödik versszak némiképp emlékeztet a moldvai hejgetés motívumaira is. Lujzikalagorban még napjainkban is élő szokás a hejgetés, melynek elsőrendű célja a gabona, a kenyér mágikus úton történő biztosítása az újabb esztendőre. A hejgetők szövegeiben a búza élettörténetét mesélik el a mag elvetésétől, a kikelésen, aratáson, kicsépelésen, megőrlésen át a kenyér megsütéséig. A recitált szövegek általában arról szólnak, hogy a hejgető legények tizenkét ökörrel elmennek szántani, a barázdába tiszta búzát vetnek. Mikor megérett a búza, sarlókat készítettek, learatták, kévébe kötötték, asztagra rakták, majd lóval kicsépeltek. Aztán zsákba rakták, elszekereztek a malomba, s ott a molnár megőrlötte, s a szép arany lisztből a gazdasszony kalácsot sütött, mellyel megkínálja a hejgetőket.⁴

1 MNT II. 826. 777.sz. IIottó (Zala)

2 MNT II. 810.1.

3 MNT II. 834-837.

4 Moldvában a hejgetés szövegét hangosan tagolva, szavalatszerűen mondják, éneklő hanglejtéssel, ritmikusán, recitálva. Régen énekelt változatai is éltek, amelynek emlékével Kallós Zoltán még találkozott Szabófalván az északi csángóknál. Kalagorban a hejgetés rengeteg szövegváltozatban él. A nagy különbségek elsősorban a kötetlen, nem verses formából és a szájhagyományozódás törvényszerűségeiből fakadnak. Lásd Kallós 1968. 12-42. Az alábbiakban egy saját gyűjtéséből származó szöveget közlök: Jó estét kívánok a házigazdának és a gazda asszonyának, s együtt minden családjával. Jelen szavaimnak küs üdöt adjanak. Jó testvéreim, erótszípen kérjük, tessék meghallgassák, rebegő nyelvünköt a szárnyára eresztjük, s erős szemünket az égre terjesszük. Újat várunk, áldást a szép társaságra, s annak pedig minden itt lévő tagjára. Hogy legyen csendesség az új esztendőbe, víg öröm és áldás szálljon a szűvikbe, a mi országunkon legyen csendesség az új esztendőbe. Mostan elérkezett minden jó gazdának, hogy küs gondot szerzen ökörrre, ekére, mert nagy tavasz vagyon. Vayon és kell nagyon. No csak, jó testvéreim, ide hallgassatok, mikor a gazda meglátta, hogy elérkezett a nagy szép tavasz, azt felelte a gazdasszonynak: kérjük az urát, hogy vegye le rólunk a nagy haragját. Kérjünk tőle áldást a mezeinkre, magíknak egészséget, hogy tudjanak munkálni, hogy legyen honnan adjanak kenyeret a jövetelöbe. Mikor eljövünk, jó testvéreim, kapjuk békességvel. Jó testvéreim, mikor a gazda meglátta, hogy elérkezett a nagy szép tavasz, kezdte szerzeni elé az ekét. Mikor elészerezte, elindultak szántani. Mikor béértünk a darabhoz, eketaligához ökrököt fogtunk és szántani kezdünk. S mikor elvégeztük szántani, kifogtuk az ökrököt, hogy nyugodjanak meg. A gazda elévette a

Az ökörré és a csengős-pengős szekérre történő hivatkozást megtaláljuk a dunántúli regösénekek motívumsorában is:

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
négy szép ökröt
két kis bérest,
az eketartónak
arany ostor nyelet,
csöngős-pöngős szekeret,
abban vasas kereket.¹

Az ökör előfordul a Homoród menti regösénekek szövegeiben is:

Hízó ökör a pajtában, de hó reme róma,
Farka botján egy korsó bor, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Lába között köből komló, de hó reme róma,
A' maradjon a gazdának, de hó reme róma.²

Az ökör elmosódott formában megtalálható a moldvai szilveszteri hejgetésben is. Az ostor, harang, csengettyű, furulya és a dob mellett bikának nevezik az egyik eszközt, melynek elkészítése Lőrinc Györgyné Hodorog Luca (Klészse) szerint a következőképpen történik: A bikát kártyából csánták. Kilikasztották a fenekit, s lószőrből, lófarokból tettek belé egy jó darabot, s azt áthúzták fejjel egy kilikasztott

---

búzát, s el kezdte vetni. Mikor elvégzette vetni, azt felelte: Úristen, szenteld meg a mezeinket, egy szép csendes esővel, adj áldást mezeinkre. A szolgák meghallák, nagy örömmel felköltek, és befogták az ökrököt. Odattették a bornához, s elbornáltuk a darabot. Mikor elbornáltuk, hazaindultunk. Mikor hazaérkeztünk, bétettük az ökrököt az istállóba. A gazda nem ül sokat otthon. A gazdasszony azt felelte a gazdának: el kéne menjünk, járjuk meg a búzát. A gazda elment és kihozott az istállóból egy szép fehér lovat. Felkötött két-három harangot riva, s odahozta az ajtó eleibe. A gazdaasszony kihozott egy szép lepedőt, s felvették a ló hátára, s elkészítették szépen a lovat. A gazda felült a lóra, elment, hogy járja meg a búzát. Mikor odaért a darabhoz, leszállt a ló hátáról. Megkerülte a darabot, kitépett egy marokkal. Erőst szép volt a búza, s meg vót érvel. A gazda felült a lóra s hazaindult. A gazdaasszony itthon megmosta szépen az asztalt, kitétte a ház közepire, s várták haza a gazdát a búzával. A gazda mikor hazajött, bétette a lovat az istállóba, béjött a házba, letette a búzát az asztalra. Olyan szép volt a búza, hogy a ház megvilágosodott. A gazdaasszony felköt a térdről a gyermekeivel, s azt felelte a gazdának: erőst szép a búza, meg van érvel, kell keressünk tizenkét napszámot aratni. Reggel eljöttek a napszamosok, s a gazda leültette. Odateve két pohár pálinkát nekik, s elvitte a darabhoz. Mikor odaértek a darabhoz, rendbeálltak, kezükbe vették a szőlőket, s keresztet vetettek. És aratni kezdtek, s marokba tettek, marokból kévét sántak, kévékből feleket sántak és kicsépték. A búzát örölni kivittük. Indultunk előre, hogy a mónárt kapjuk felébredvel. Megtalálkoztunk a mónárval, s szölvünk nekie: jó napot mónár úr! Hova lette a malom, hogy öröljön nekünk? De a mónár szerte tekintett, s lisztes kalapjával malmának intett: gyer ide, malom, örölj rögtön lisztet ezen időseknek. De a malom érkezik nagy lélekszakadva. Azt feleli: öntsék a búzát a nagy éles kasba. Változik búzalisztre, belőle sütnék kenyert. A füstölt disznólabákat adják ajándékba. De már a gazdasszonynak az jár a szívébe, hogy nihány fránkot adjon nekünk. Nem mondjuk, való ne legyen, hanem való legyen. Az Isten áldása szálljon erre a házra. Már búzagabona léssen elégséges, ha leszen mindenkinek. Videttek legyenek betegségtől, kérjünk áldást a mezeinkre, magiknak egészséget, hogy tudjanak munkálni, hogy legyen honnan adjanak kenyeret a jövetelöbe. Mikor eljövünk, jó testvéreim, kapjuk egészségesen, szerencsében, s békességvel, vig örömmel s áldással. Tartsa meg az Isten a házigazdákat! (Elmondta Jankó András, 68 éves gazda, Lujzikalagor, 1987. Saját gyűjtés.)

1 MNT II. 843. l. 785. sz. Hegyhátszentpéter (Vas)

2 Adatközlő Molnár Istvánné Szabó Gizella sz. 1904-ben Homoródremetén. Saját gyűjtés, 1985.

báránybőrön, amivel békötötték a kártya szádát. S tettek borcsot, cibret, s a val öntötték a keziket meg, s azt húzták, s ez a bika akkor mörrögött.¹

Az ökör mellett feldíszített disznót kívántak nem csak a barackosi, hanem a Homoród mentén meg a Sármelléken élő gazdáknak is:

A pajtában hízott disznó, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma,
Hátán hosszan hat sing kolbász, de hó reme róma,
Annak fele regösöké, de hó reme róma.²

Adjon az Uristen
ennek a gazdának
két szép disznót
száz malacával,
egyik ólból kifusson,
a másikba befusson!
Hej, regő rajta!³

A gyimesi szövegek is homályos és tréfás formában tartalmazzák az összeregölés motívumát. Példaképpen egy 1984. december 31-én lejegyzett szövegből idéznék:

Körösös ódalán kinyíltott egy csengő kóró,
S azt hallottam Gábor Viktorból sem lesz királybíró,
Csak egy nagy széna szóró.
Hajrá, gyerekek!

Ennek párhuzamait megtaláljuk a dunántúli és a Homoród menti szövegekben is:

Emitt tudunk egy szép legényt,
kinek neve Jóska,
emitt tudunk egy szép leányt,
kinek neve Margit.
Isten meg ne mentse,
kebelibe ejtse,
összegöngyölgesse,
mint a cica farkát,
még annál is jobban,
mint a róka farkát,
még annál is jobban!
Ezt is megengedte
az a nagy Uristen.

Régi törvény, régi rejtem,
haj, regő rejtem!⁴

1 Klézse 1987. június 1. Saját gyűjtés.

2 Homoródmente, 1985. augusztus 16., adatközlő: Molnár Istvánné.

3 MNT II. 970.1.862. sz. Sármellék (Zala)

A dunántúli szövegekben eredeti formájában találhatjuk meg az összeregölést, vagyis párosító dalokhoz hasonlóan név szerint is felsorolták egymás mellett azokat a fiatalokat, akik megszerették egymást. Kölcsönös vonzalmukat a közösség előtt ilyenkor nyilvánosan is kimondták, s hittek abban, hogy ha nevüket egymás mellett felsorolják, összeéneklük, akkor egész életükben egymásé lesznek. Ezzel szemben Homoród mentén az új házásokat regélték össze, s a lakodalomra ráadásaként a téli napfordulón rituális formában is megerősítették kapcsolatukat:

Porka havak esedeznek, de hó reme róma,
nyulak, rókák játszadoznak, de hó reme róma,
Bényomoztunk a faluba, de hó reme róma,
Fóris Mózes udvarára, de hó reme róma,
Ottan látánk rakva házat, de hó reme róma,
abba látánk vetve ágyat, de hó reme róma,
Küjjel fekszik jámbor gazda, de hó reme róma,
belül fekszik gyenge hölgye, de hó reme róma,
közbül fekszik párizs gyermek, de hó reme róma.¹

A barackosi köszöntőben is konkrét utalást találunk az adománykérésre, de a vasi szövegekben is hasonló sztereotípiákra bukkanunk:

Csörgetik a bukszát,
pénzt akarnak adni,
egy forinton alul, el se foguk venni.²

Az udvarhelyszéki és a dunántúli változatokhoz hasonlóan a gyimesi szövegek is minden versszak végén jellegzetes refrént tartalmaznak. A barackosi Hajrá, gyerekek! összefügghet a dunántúli Haj, regő rejtem és a Homoród menti de hó reme róma szókapcsolattal, tehát elmosódott, átértékelődött formában őrizheti az egykori varázsigét, mely utalhatott egykor a régi magyar sámánok révülésére is. Formai szempontból is ugyanaz a funkciója: lezár egy kisebb gondolati egységet, s felhívja a többi harsogató figyelmét a zajkeltés megkezdésére és a versmondónak is lehetőséget biztosít a szöveg továbbfűzésére.

Jellegzetes tény az is, ami hiányzik a gyimesi szövegekből, s megtalálható a folklórterületünk többi vidékén. A barackosi szövegekben hiába keressük a szarvas motívumot, ami éppen a dunántúli énekek legköltőibb egységét alkotja:

Ahol keletkezik egy ékes nagy út,
amellet keletkezik egy halastó állás.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Azt is felfogá az aprócska sásocska,
arra is rászokik csodafiú szarvas.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

¹¹ MNT II. 976.1.868.sz. Vasvár (Zala)

¹ MNT II.972.1.865.sz.

² MNT II. 977.1.857.sz.

Noha kimenél, uram, Szent István király,
vadászni, madarászni, de ha nem találnál
sem vadat, sem madarat,
hanem csak találnál csodafiú szarvast.
Haj, regő rejtem, regő rejtem!

Ne siess, ne siess, uram Szent István király,
az én halálomra!
én sem vagyok vadlövő vadad,
hanem én is vagyok az Atyaistentől hozzád követ.
Haj regő rejtem, regő rejtem!

Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap,
oldalamon vagyon árdeli szép hold,
jobb vesémen vannak az égi csillagok.
haj, regő rejtem, regő rejtem!

Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyin vannak százezer sövények,
gyulaszlag, gyulaszlag, holtatlan alusznak,
Haj, regő rejtem, regő rejtem!¹

Az asztrális motívumokat (pl. Nap, Hold, csillagok) testén viselő csodaszarvas földünk északi féltekéjén minden népnél előfordul, s elsősorban a téli égbolt jelképe. Ebben a jelentésében a csodaszarvas motívum a téli napfordulóra, s az évszakok változására, megújulására utalhat.² A szarvasos motívum hiányzik nemcsak a barackosi köszöntővers szövegéből, hanem az udvarhelyszéki meg moldvai alkotásokból is. Ez a tény újból bizonyítja az erdélyi, a gyimesi és a moldvai szövegek közötti analógiákat, közelséget, ami nem is lehet furcsa, hiszen kisebb földrajzi, kulturális távolság van közöttük, mint a dunántúli és az erdélyi változatok között.

Legények vettek részt a dunántúli regölésben és a gyimesi, Barackos pataki harsogtatásban is. Nyugati folklórterületünkön a legények éneküket láncos botokkal és köcsögdudával kísérték, s mindig az eladó sorban lévő leányok házat látogatták meg. A regölés célja a termékenység előidézése, a fiatalok mágikus összevarázsolása volt. Nyelvterületünk nyugatibb vidékein a regölés fő időpontja december 26., vagyis István vértanú napja volt. A népi emlékezet összemosta alakját első államalapító királyunk személyével, s ezzel lehet magyarázni, hogy a regösök nem rablóknak, hanem Szent István királyunk szolgáinak nevezik magukat. Udvarhelyszéken, a Nagy-Homoród vidéki falvakban (pl. Kénoson, Lókodon, Homoródretemén) szintén a karácsonyi ünnepkör idején, december 25-én élt a regölés.³ A második világháború

1 MNT II. 963. 1. 857. sz. Dozmat (Vas)

2 Dömötör 1972. 20–22.

3 Az udvarhelyszéki regölés szakirodalma: Kriza 1863. 121–122. l. 268. sz.; Sebestyén MNGYIV. 315–323., 367.;

után megszakadt a kénosi és a lókodi szokás gyakorlása, s valósággal felvirágozott Remetén. Abban a kis eldugott Homoród menti falucskában egészen napjainkig fennmaradt a regölés hagyománya. Karácsony első napján este a házasemberek és a nagyobb legények összegyűlnek és rendre meglátogatják azokat a fiatal házásokat, akik abban az évben esküdtek meg. Napjainkban Remete kihalóban lévő település, lakosainak száma már nem éri el a száz lelket sem, s éppen ezért az utóbbi évtizedekben évekig kimaradt a szokás, mivel a faluban nem kötöttek házasságot.¹

A hejgetés Moldvában napjainkban Lujzikalagorban él a legteljesebb és legélőbb formában. Ott az óesztendő utolsó estéjén és az újév első napjára virradóan gyakorolják. A hejgető csoportban legények vehettek részt. A csoport állott egy kürtösből, akit vátáfnak neveztek, a hejgetőből, akinek kezében egy harang van, és a szöveget mondja, egy dobosból, aki a kalácsot és a kapott élelmiszereket gyűjti össze, egy furulyásból, akit sültüsnek neveznek, két-három legényből, akik a bikát húzzák és tartják. A hejgetők között szerepel egy menyasszony és egy vőlegény, egy medve és több ostoros legény. Lujzikalagorban a hejgető legények rendszerint a legszebb ünnepi viseletüket öltik magukra. Általában este 9–10 óra körül gyülekeznek a kürtös jelére,

Bartók–Kodály 1923.II.1.sz.; MNT II.972.1.865.sz.; MNT II.973.1.866.sz.; Faragó 1961. 51–55.

- 1 A remetei regölésről Faragó József írt tanulmányt. Véleménye szerint a regölés Remetére az 1880-as években került át Kénosról, gyűjtésének idején, az 1960-as években december 25-én este gyakorolták. Rendszerint 15. életévüket betöltötték vettek részt, akik ott voltak az ifjú házások azon évi lakodalmán is. Az 1950-es években még három csoport járt végig a falut. Az elsőben a 18 éven felüli legények, a másodikban 35 éves korig, a harmadikban pedig idősebb házas emberek. Faragó József gyűjtése után negyedszázaddal az általam hangsúlyra rögzített változat szövege nagy eltérést nem mutat a korábbi változathoz viszonyítva:

Porka havak hulladoznak, de hó reme róma,
 Rókák, nyulak játszadoznak, de hó reme róma,
 Bényomoztak a faluba, de hó reme róma,
 Molnár Tibor udvarára, de hó reme róma,
 Ott találtunk rakott házat, de hó reme róma,
 Rakott házban vetett ágyat, de hó reme róma,
 Abba fekszik két fiatal, de hó reme róma,
 Közül fekszik fiú gyermek, de hó reme róma.
 Költi anyját, költi apját, de hó reme róma,
 Kelj fel, apám, kelj fel, anyám, de hó reme róma,
 Mert eljöttek a regösök, de hó reme róma.
 A pajtában hízott dísznő, de hó reme róma,
 Annak fele regösöké, de hó reme róma,
 Hátán hosszan hat sing kolbász, de hó reme róma,
 Annak fele regösöké, de hó reme róma,
 Hízott ökör a pajtában, de hó reme róma,
 Farka botján egy korsó bor, de hó reme róma,
 Annak fele regösöké, de hó reme róma,
 Lába között köből komló, de hó reme róma.
 Molnár Tibor alszol-e?
 Azt is mondd meg, házadban nyugszol-e?
 Azt is mondd meg, béeresztessz-e?
 Azt is mondd meg, szívesen látsz-e?
 Iia nem, hát elmenyünk, más szállást keresünk,
 Ahonnan jöttünk.
 Kikötözzük az ajtódat, de hó reme róma,
 Te benn maradsz, fiatal pár, de hó reme róma.
 Elénekelte Molnár Istvánné Szabó Gizella 81 éves, Homoródrejetén 1985-ben, saját gyűjtés.

aki a menet élén halad, s bekérezik a házakhoz. A hejgető a köszöntő szöveget az ablak alatt mondja, melybe bekapcsolódik a furulyás, a dobos, valamint a bika is. A refrénes részeknél csak a hejgető hangja és az ostorok pattanása hallatszik. Hagyomány szerint csak a nagyleányos házakat keresték meg, ahová behívták a hejgetőket a köszöntő elhangzása után. Bent itallal, kaláccsal, hellyel kínálják a legényeket. A hejgetőknek jókívánásaikért pénzadományokat is adnak.¹

Miután bemutattuk a barackosi harsogtatás szövegét, előadási körülményeit, párhuzamait, következtetéseinket is megfogalmazhatjuk.

A szokás időpontja szilveszter estéje, ami a moldvai hejgetéssel rokonítja a harsogtatást. Ez természetesen is látszik, hiszen hasonló történelmi, kulturális és etnikai hatások érvényesültek mindkét helyen. A harsogtatásban is legények vesznek részt, hasonlóan a moldvai hejgetőkhöz és a dunántúli regösökhöz.

A harsogtatás szövege rokonságot, meglepő azonosságot mutat a dunántúli regösénekek motívumsorával. Mivel Gyimes és Dunántúl között nagy a térbeli távolság és a közbeeső előfordulási pontok hiányoznak, ennek a feltűnő azonosságnak két magyarázata lehet:

a. A gyimesi és a dunántúli köszöntők közös töről fakadnak. Népünk történelmi, társadalmi és politikai sorsa miatt a közbeeső területeken kiveszett a szokás gyakorlata, míg a két peremvidéken, nyugaton és keleten fennmaradt napjainkig.

b. A két elemzett terület között folklórcsere szempontjából közvetlen kapcsolatot nem feltételezünk, inkább egy dunántúli szöveg késői bekerülésére gondolhatunk. Igaz, hogy a gyimesi köszöntők esetén nem beszélhetünk egyetlen konkrét dunántúli regösének szolgai módon történt átvételéről sem.

Meg kell jegyeznünk, hogy a földrajzi távolság, valamint a kulturális, történelmi és etnikai hatások szempontjából is a gyimesi harsogtatás szövegének közelebb kellene állnia az udvarhelyszéki székely vagy moldvai csángó köszöntőkhöz, mint a folklórterületünk legnyugatibb pontjain összegyűjtött regösénekek motívumsorához.

Gyanús elemnek tűnik az is, hogy a harsogtatás szövegét „mondják” vagyis szavalják. Igaz, hogy a moldvai Kalagorban is recitálják, de ott a 20. század elején még énekelve adták elő.

Árulkodó tény az is, hogy az idősebb nemzedékek tagjai nem emlékeznek a harsogtatás szövegének hasonló formájára. Kallós Zoltán az 1950-es és 1960-as évek fordulóján Gyimesben nem találkozott hasonló recitált újesztendei köszöntőszöveggel. Ha figyelmesebben elolvassuk a közzétett harsogtatás szövegét, rögtön szembe-tűnik egy-két nyelvi furcsaság is. Gyimesben a hétköznapi nyelvhasználatban nem élnek a gyerek kifejezéssel. Helyette mindig a kölyök kifejezés honos, akárcsak a székely nyelvjárásban. Ehhez hasonlóan a szövegben található sertés helyett az élő gyimesi nyelvhasználatban is disznyó kifejezés él. Szintén erőltetettnek tűnik és a sportvetélkedők nyelvi világára emlékeztet az ismétlődő refrénekekben felbukkanó

---

¹ Lásd bővebben Kallós 1968. 42–43.

hajrá, gyerekek kifejezés is, ami következetesen előfordul minden kisebb szövegegy-ség, versszak végén.

Véleményünk szerint a harsogtatás szövege csak az utóbbi negyedszázadban kerülhetett be a barackosiak néphagyományai közé. Annak előtte is lennie kellett egy, a maihoz hasonló szokásnak, mely megkönnyítette a regös szöveg beépülését a harsogtatás gyakorlatába. Az öregebb nemzedékek tagjai még emlékeznek a harsogtatás megnevezésére és szilveszter estéjéhez kapcsolódó nagy zajkeltéssel járó gyakorlatára. A század első felében is fiatal legények vettek részt benne. Ostorral, bőgővel, csengettyűvel történő zajkeltésre és a rövidebb jókívánságokra meg adománykérő mondókákra halványan visszaemlékeznek.

A gyimesi harsogtatással is az történhetett mint a moldvai hejgetéssel. Megőrizték a régi elnevezést, s kívülről fogadtak be új, különböző eredetű szövegeket.¹ Azok felerősítették, új színt kölcsönöztek a szokásnak. Ez a „beavatkozás” nem történhetett

¹ A kalagori szövegek azt tanúsítják, hogy a köszöntővers időben változott, tartalma elhomályosult, s kezd kiszorulni az élő hagyományból. Napjainkban már egyre inkább csak román nyelven „urálnak”. Az öregebbek még emlékeznek egykori verses meg énekelte formáira. A hejgetés szövegbe vallásos elemek is beépültek, valamint döntő hatást gyakorolt a román néphagyományból bekerült plugușor. Lásd Olaru 1981. 37–39., valamint Adăscăliței 1987. 23. A Jászvárosban élő román folklorista írásában megjegyzi, hogy a Szeret mentén élő csángóknál magyar nyelvű szövegek kapcsolódnak a rituális ekével történő szántás szokásához. Az összehasonlítás megkönnyítéséhez egy Saduleniben (Bákó megye) gyűjtött plugușor-szöveget közlök saját gyűjtésemből és fordításomban:

Ahó, ahó, román szántóvetők, bárányapokban és gyapjú nadrágban, régi módi szerint félrehúzott sapkákkal! Ha nem haragszanak meg, felköszönjük akkor is, ha hívtak vagy nem hívtak, mert azt tudják, hogy jól vagy rosszul, de megérkezett az újesztendő. Húzzátok a barázdákat, és zörgessetek! Hőj-hőj-hőj!

Jó estét, gazduram, és tisztelt főemberek, mert amióta beesteledett, olyan eke mint a miénk nem járt még erre felé. Olyan csodálatos, hogy tizenkét ökör húzza, s azok mind valódi bikák. Farkukban aranypénzek, nyakukban pedig csengettyűk vannak. Húzzátok, legények, az ekét. Hőj-hőj-hőj!

A szántóember egész napon át fogja az eke szarvát, s mély borozdát szánt. Mikor a szántást befejezte, a nyakába akasztotta a zsákokat, s abból elvetette a máléts a búzát. Az pedig kikelt és nőtt. A szántó-vető örömmel nézi vetését. Nyáron pedig búzakaralások jelentek meg, mert dolgozott, hogy éljen, és él, hogy dolgozzon. Húzzátok a barázdát, legények, és zörgessetek, hőj-hőj-hőj!

Egy hónapra és egy hétre elment, hogy megnézte a termő mezőt, s megtöltötte aranyló gabonával a kezét. A kalász már akkora lett, mint egy veréb, s a szalma szála pedig mint a nádszál. Az istállóból Traian gazda kihozott egy büszke táltost, mely olyan fekete volt, mint a holló, s olyan tüzes mint a láng, s csak ezüst patkókkal kapaszkodott. Ő a lovat jól megülte, s rajta Tighinára lovagolt. Ott vásárolt acélt, hogy abból nagyobb sarlókat készíttessen az erőseknek, és kisebbeket a gyermekeknek, fiatal lányoknak meg szemrevaló menyecskeknek. Pattantsatok az ostorokkal és zörgessetek, hőj-hőj-hőj!

Aztán Traian boldogan kihozott az istállóból kilenc szép kancát, hogy megnyomtassa a búzát velük. És a rúd körül mind hajtottak körbe őket. A kancák csak szaladtak körbe, s a gyepelő mind szorosabban pengett. Más emberek szekérre rakták és elvitték a malomba a gabonát. Kilenc szekeret raktak meg búzával, hogy vígyék el a völgyben lévő malomhoz. El is indult a kilenc mokány szekere az Ivánești malomhoz. De a huncut molnárné, mikor meglátta, hogy hány megrakott szekér közeledik a malom felé, gyorsan a köteleket kioldatta, s elengedte a malmot lefelé a vízben. De a molnár jó mesterember volt és kiállott a molnárné útjába. Ki volt fordítva a bundája, kalapácsa az övében volt. Kezébe vett egy kötelet, s azzal megkötötte a malmot, s aztán a régi helyére húzta azt. Majd a garatba öntötte az apró búzaszemeket. Húzzátok a barázdákat és mind kiáltsátok, hőj-hőj-hőj!

Gazduram és a gazdasszony, valamint a szép leányuk, a Dochija, meghallván engem benn a házban és a legények kurjongatását, a szekerek ropogását, bement a kamrába, s ott elévett egy jó sűrű szitát. Azzal megszitálta a lisztet, majd azt mekelesztették. Kalácsot fontak belőle és a lapáton bevették a kemencébe. Mikor a kalácsok megsültek, a gazdasszony kivette azokat a kemencéből és szétosztotta a szántóvetők között. Aztán még vagy öt darabot ajándékozott a legényeknek. A büszke férjének egy esőkot adott mint a tavaly évben. S ahogy bő termést adott Traiannak, úgy nektek is adjon az Úristen hasonlóképpen, s legyen részetek belőle. Sok szerencsét erre a házra! Bőséges terített asztalokat! Boldog új esztendőt kívánunk, jó egészséget! Hőj-hőj-hőj! (Sănduleni 1988. január 1.)

szolgai módon, mivel az élő gyimesi néphagyomány egyedi vonásokkal, sajátos értékrenddel rendelkezett. Az írott formában bekerült új szöveg hamarosan folklorizálódott, még annak ellenére is, hogy írásban terjed és hagyományozódik. A különböző évfjártokhoz tartozó fiúk egymás füzetéből másolják le a szöveget. Az adaptálódást és a variálódást elősegítette a szabad előadásmód, a kötetlen forma, s a gyimesi népköltészet élő ereje. Ezeknek hatására és egy-két helyi szövegegység bekerülésével a gyimesi harsogtatás szövege gyorsan lokalizálódott, s elnyerte mai formáját. Hogy az írott forrásból származó beavatkozás mikor történhetett, ki játszott benne döntő szerepet, nem sikerült kiderítenünk.

Irodalom

- Adăscăliței, Vasile
1987 Istoria unui obicei. Plugușorul. Iași
- Barna Gábor
1992 A regös hagyományok földrajzi elterjedéséről. In. Keszeg Vilmos (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság 1. Évkönyve. Kolozsvár, 134–147.
- Bartók Béla – Kodály Zoltán
1923 Erdélyi magyarság. Budapest
- Demény István Pál
1994 A hejgetés meg a sámánének. Néprajzi Látóhatár III.1-2. 135–150.
- Dömötör Tekla
1972 Magyar népszokások. Budapest
- Faragó József
1961 Regölés Homoródretemén. NyIRK V. 1. 51–55.
- Kallós Zoltán
1958 Hejgetés Moldvában. Néprajzi Közlemények III. 1-2. 40–50.
1958 Hejgetés az erdélyi cigányok kántáló énekeiben. Néprajzi Közlemények III. 4. 51–58
1968 Hejgetés Moldvában. Művelődés XXI. 12.sz. 42–43.
- Katona Imre
1978 „Mikor egy szem búza száz keresztet terem...” Lehetetlenségi formulák a népdalokban. In. Hoppál Mihály, Istvánovits Márton (szerk.): Előmunkálatok a Magyarország Néprajzához 3. Budapest. 186–196.
- Kriza János
1863 Vadrózsák. Kolozsvár
- Olaru, Ioan
1981 Plugușorul la ceangăii din Luizi-Călugăra, județul Bacău. In. Buletinul Științific al Societății Studentești de etnografie și folclor. Vol. II. Baia-Mare. 37-39.
- Sebestyén Gyula
1902 Regös-ének. MNGY IV. Budapest
- Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika
1997 Harsogtatás. In. Jeles napok, ünnepi szokások. Budapest, 255–256.
- Wichmann Györgyné
1907 A moldvai csángók szokásaiból. Ethn. XVIII. 287–294.